

Painavia rahoja ja ylhäisten elämää

Mirkka Lappalainen: Maailman painavin raha. Kirjoituksia 1600-luvun Pohjolas-ta. WSOY 2006. 239 s.

■ Historiallinen essee on ollut muodissa läntisessä naapurissa jo jonkin aikaa. Genren tunnetuin ruotsalainen edustaja on tietenkin Peter Englund, jolta on suomennettu esseekokoelmat ”Kirjeitä nollapisteestä” (1998) ja ”Hiljaisuuden historia” (2004). Myös Englundin kirjoittamat massiiviset kaksi Erik Dahlbergin elämäkerran osaa ”Suuren sodan vuodet” (1996) ja ”Voittamaton” (2001) rakentuvat oikeastaan lukuisien Ruotsin suurvalta-ajan elämää valottavien oppineiden esseiden varaan.

Lukiessa Ruotsin suurvalta-ajasta kertovaa Mirkka Lappalaisen esseiden kokoelmaa *Maailman painavin raha* tulevat Englundin työt väistämättä mieleen. Mukaansa tempaavat aloitukset, oivaltava tekstistä poimittu otsikointi sekä osuvasti ja värikkäästi kuvaileva tyyli ovat molempien kirjoittajien tavaramerkkejä. Lappalainen antoi ensimmäisen näytteensä tyylittelijän kyvyistään Creutzin suvusta kirjoittamassaan väitöskirjassa ”Suku, valta, suurvalta” (2005).

Plagioinnista ei kuitenkaan ole kyse. Lappalaisen tyyli on aivan omaa, jollakin tapaa fe-

miniinisen hienostunutta verrattuna Englundin usein verta ja suolenpätkiä tirsuviin kuvauksiin. Lappalainen kuvaa suurvalta-ajan virkamiesten, ylhäisön, aatelin ja aristokratian elämää: nuoruutta, avioitumista, aktiivisen elämänvaiheen juonitteluja ja myös kuolemaa, mutta taistelukentille hän ei Englundin tapaan aateliaan marssita.

Lappalaisen ansiot kirjoittajana ovat eittämättömät, aloittelijalle tyypillisiä tyylin horjahduksia tai ylilyöntejä ei tapahdu. Historiantutkimusten nuivahkoon asiatyyliin tottunut lukija tosin voi mielessään puntaroida, liikutaanko asiatyylin rajoilla, kun Lappalainen esseidensä lopussa etäännyttää lukijansa 300 vuoden takaisesta maailmasta usein lähes runolliseen tapaan, esimerkiksi sulkee oven Botvid Hanssonin maailmaan tai lähettää Urban Hjärnen mielen tuulten mukaan. Esseisiin ei kuitenkaan ulotu kuivan tutkimustyylin mahti, esseillä on esseiden tahti.

Suomessa uudempi suurvalta-ajan tutkimus on paneutunut enimmältään rahvaan tai kaupunkien asukkien olojen, asenteiden, maailmankuvan tai toiminnan selvittämiseen. Tällä valinnalla on omat juurensa sekä 1980-luvulta lähtien Suomessakin vaikutusta saaneessa historiaa alhaalta -näkökulmassa että mikrohistoriassa ja mentaliteettien historiassa. Aatelin olojen selvittely on näyttäytynyt tässä kontekstissa jotenkin vanhanaikaisena ja konservatiivisena.

Monesti lukiessa kirjoituksia maan ylhäisistä virkamiehistä ja aatelisista havaitsee, kuinka hienot aatelinimet ja

upeat titelit ovat vieneet tutkijan kriittisyyden mennessään. Kreivejä, kreivittäriä, marsalkkoja ja kenraaleja vyöryy silmille katkeamattomana jonona ikään kuin näistä nimistä ja titteleistä tarttuisi tutkimustuloksiin jotain lisäarvoa. On hyvin ärsyttävää, kun tutkimuksen onttaus kuorrutetaan piiloon ”vonien” ja ”affien” marengilla.

Lappalainen näyttää esseissään, kuten teki jo väitöskirjassaan, ettei aatelin ja säätyläisten tutkimisen suinkaan tarvitse olla upeilla titteleillä hienostelua tai aatelinimillä kokekerausta. Hänen tarkastelemissa ihmisten raadollisuus, inhimillinen heikkous, juonikkuus, mutta myös hyvyys, lujuus ja uskollisuus omille periaatteille on pääosassa ja saa esseissä oikeudenmukaisen ja uskottavan kuvauksensa. Hienostelusta ei ole jälkeäkään.

Lappalainen on poiminut monet aiheet esseisiinsä arkistojen asiakirjoista kerätessään aineistoa väitöskirjaansa varten. Esheet osoittavat, että hänellä on silmää inhimillisesti kiinnostaville tapauksille ja anekdooteille, jotka sijoitettuna tutkimukselliseen kontekstiinsa voivat kertoa paljonkin ajastaan ja ihmisten jokapäiväisestä elämästä.

Aivan pelkkää suitsutusta Lappalaisen kirjalle ei kuitenkaan voi antaa, sen erinomaisesta tyylistä ja asiantuntevasta tekstin yleisilmeestä huolimatta. Jokunen pieni asiavirhe on päässyt pujahtamaan joukkoon, ei tosin kovin monta. Toinen, vakavampi huomautukseni koskee ilmeisesti orientoivan kirjallisuuden ja kenties retorisen iskeyyden

tavoittelun mukanaan tuomaa historiallisten muutosprosessien yksilökeskeistä selitystapaa. Otan tässä esiin vain pari esimerkkiä, vaikkapa keskustelun virittämiseksi aiheesta.

Anjalan kapinallisen talonpojan Matti Sihvon teloittamisesta Lappalainen toteaa, että Elimäen kartanon emännän Gertrud von Ungernin kädet tahrattiin siinä vereen. Gertrudia ei kuitenkaan tästä hirmutyöstä syytetty, sillä hän oli ollut itse tuolloin jo mullan alla viitisen vuotta. Matin teloituksesta sai talonpoikien silmissä vastuun kantaa Gertudin poika, Svean hovioikeuden asessori Carl Wrede. Tästä talonpojat myös kirjoittivat kuninkaalle.

Vaikka Carl Wrede oli se, jonka syyksi talonpoikien marttyyriin Matti Sihvon kuolema pantiin, ei tämäkään osoite ole itse asiassa oikea. Matin tuomitsi kuolemaan historian tutkimuksen silkkihansikkain käsittelemä ja aristokratian pilalle lellimä juonipussi, kuningatar Kristiina. Todellista valtaa valtakunnassa käyttelleen aristokratian ohjaamana Kristiina allekirjoitti Turun hovioikeudelle määräyksen ensin tutkia Matti Sihvon tapaus ja tuomita Matti sitten kuolemaan. Tutkinta määrättiin suoritettavaksi pelkästään aatelin ja aristokratian pakkovallan peiteoperaationa!

Toinen seikka, jossa katson aateliin keskittyneen ja henkilökeskeisesti historiaa selittävän tutkimuksen johtaneen Lappalaisen tulkintoja harhaan, on kysymys reduktion toimeenpanosta. Lappalainen selittää sekä neljännesreduktion että ison reduktion synnyn hy-

vin henkilökeskeisesti, lähestulkoon Herman Flemingin ja Johan Gyllenstiernan yksityisoperaatioina.

Mielestäni reduktiopäätösten syntyä ei voi selittää kuvaamatta aatelittomien säätyjen parissa vallinnutta laajaa tyytymättömyyttä aristokratian maanomaisuuteen perustuvaan mahtiasemaan ja niiden lähes koko vuosisadan käymää kamppailua reduktion aikaansaamiseksi. Sitä, kuka esityksen isosta reduktiosta muotoili ja pani kasaan, ei tarkkaan tiedetä, mutta sen esitteli kuninkaalle valtiopäivillä talonpoikaissääty, ei Johan Gyllenstierna. Samalla tapaa väitän, etteivät Urban Hjärnen sinänsä aikanaan tärkeät näkemykset selitä 1660- ja 1670-luvun noitahysterian nopeaa taantumista, taustalla on nähtävissä tätä paljon laajempia yhteiskunnallisia prosesseja.

Lappalaisen kirja *Maaailman painavin raba* on virkistävää luettavaa kaikille vanhempien aikojen historiasta kiinnostuneille. Se sopii niin historian ammattilaisille, opiskelijoille kuin myös harrastajille. Paikoin teoksessa toki kerrataan aika-kauteen perehtyneille kovin tuttujakin asioita, mutta se on välttämätöntä ”suurta lukijakuntaa” silmälläpitäen.

Tällaisia historiantutkimusta popularisoivia esseekokoelmia soisi ilmestyvän enemmänkin. Ne ovat tärkeitä paitsi uudemman historiantutkimuksen näkökulmien ja tulosten tunnetuksi tekemisessä, myös siksi, että pienimuotoisissa esseissä voi asiansa monesti tiivistää kirkaammaksi kuin massiivissa lähdeviitteitä pursuilevissa tutkimuksissa.

Kimmo Katajala